

ORGANIZIRANOST, MEDIJI IN STIKI SLOVENCEV V SZOMBATHELYU/SOMBOTELU*

ORGANIZATIONS, MEDIA AND CONTACTS OF SLOVENES IN SZOMBATHELY

Positive changes in the field of legal protection of minorities in Hungary in the 1990s contributed to political and cultural organizing of Slovenes in the Raba region/Porabje and Budapest. After the passing of the Law on the Rights of National and Ethnic Minorities in Hungary (1993), this organizing took place also in settlements outside the autochthonous territory, above all in larger towns (Szombathely, Mosonmagyaróvár, Székesfehérvár). The article brings results of the research study »Status of Slovenes in Hungary, outside the territory of their autochthonous settlement (the case of Slovenes in Szombathely)«, concerning organizing, mass media, mutual contacts.

Qualitative analysis of a smaller sample, mainly of members of two Slovene organizations (Slovene minority self-management, Slovene cultural society August Pavel) in Szombathely, shows that common programs of both the organizations, presence of minority media and (formal and informal) contacts with the area of settlement, with Slovenes in other parts of Hungary, as well as with Slovenes in Slovenia, positively contribute to the preservation and promotion of ethnic characteristics.

Keywords: Hungary, Slovene minority, cultural and political organizations

Pozitivne spremembe na področju pravne zaščite varstva manjšin na Madžarskem so v začetku 90-ih let 20. stoletja prispevale k politični in kulturni organiziranosti Slovencev v Porabju in v Budimpešti. Po sprejetju Zakona o pravicah narodnih in etničnih manjšin na Madžarskem (leta 1993) pa tudi v drugih krajih zunaj območja avtohtone poselitve, predvsem v večjih mestnih jedrih (Szombathely, Mosonmagyaróvár, Székesfehérvár) na Madžarskem.

V prispevku so predstavljeni izsledki raziskave »Položaj Slovencev na Madžarskem zunaj območja avtohtone poselitve (primer Slovinci v Szombathelyu/Sombotelu)« o organiziranosti, o spremljanju manjšinskih medijev ter o stikih Slovencev v Sombotelu.

Kvalitativna analiza manjšega vzorca, predvsem članov dveh slovenskih organizacij (slovenske manjšinske samouprave in Slovenskega kulturnega društva August Pavel) v Sombotelu kaže, da skupni programi obeh organizacij, prisotnost manjšinskih medijev ter stiki (formalni in neformalni) s poselitvenim območjem, s Slovenci drugod na Madžarskem, kakor tudi s Slovenci v Sloveniji pozitivno prispevajo k ohranjanju in razvijanju etničnih značilnosti.

Ključne besede: Madžarska, slovenska manjšina, kulturne in politične organizacije

UVOD

V pričujočem prispevku predstavljamo izsledke raziskave »Položaj Slovencev na Madžarskem zunaj območja avtohtone poselitve (primer Slovenci v Szombathelyu/Sombotelu)« o organiziranosti, spremljanju manjšinskih medijev ter stikih Slovencev v Sombotelu.¹

Organiziranost (tako politična kot tudi kulturna) Slovencev na Madžarskem je v tesni povezavi z razvojem pravne zaščite manjšin na Madžarskem. Pravni zaščiti manjšin na Madžarskem med dvema svetovnima vojnoma in tudi po njej niso posvečali večje skrbi. Socialistično gospodarstvo in družbena ureditev nista dopuščala skoraj nobene iniciative in šele spremenjena ustava leta 1972 je dala slovenski (in tudi drugim) manjšinam vsaj formalno varstvo in možnost rabe slovensščine.² O »pozitivnem konceptu« pravne zaščite varstva manjšin na Madžarskem lahko govorimo šele po letu 1990. Republika Madžarska je po volitvah leta

* * *

* V prispevku bomo uporabljali za ime mesta Szombathely slovensko inačico Sombotel.

¹ Raziskavo je izvedla raziskovalna skupina Inštituta za narodnostna vprašanja v sodelovanju Muzeja Savaria v Szombathelyu, nosilka dr. Katalin Munda Hirnök. Raziskavo sta finančno podprla Urad za Slovence v zamejstvu in po svetu in Ministrstvo za kulturo R Slovenije.

Zbiranje podatkov (osebni intervjuji) je potekalo v času med oktobrom in novembrom leta 2002. Za izvedbo osebnih intervjujev v Sombotelu smo uporabili polstrukturirani vprašalnik, ki je vseboval določene skupine vprašanj, s katerimi smo želeli ovrednotiti: zgodovinske dogodke (zlasti po drugi svetovni vojni) ter vzroke odseljevanja Slovencev iz Porabja v notranjost Madžarske; demografske podatke o Slovencih na Madžarskem s poudarkom na Slovencih v Sombotelu; medsebojno povezanost v obdobju pred političnimi spremembami ter po letu 1990; percepcije in stališča o lastnih organizacijah ter o manjšinskih organizacijah v Porabju; percepcije in stališča o madžarski in slovenski manjšinski politiki; spremljanje manjšinskih medijev; raven povezanosti sombotelskih Slovencev z a) avtohtonim poselitvenim območjem, b) s Slovenci in z njihovimi organizacijami v drugih mestnih jedrih ter c) s Slovenijo; ohranjanje elementov tradicionalne kulture.

Pri oblikovanju manjšega vzorca (13 intervjuvancev) smo upoštevali pripravljenost in odprtost ljudi, ki so vključeni bodisi v slovensko manjšinsko samoupravo ali v Slovensko kulturno društvo Avgust Pavel.

Anketiranci so imeli možnost izbire jezika v katerem bo potekalo intervjuvanje, saj so bili anketarji dvojezični. Poleg madžarščine in knjižne slovensščine so bili večji tudi porabskega narečja, in ravno obvladanje narečja se je pokazalo kot nujno, kajti materinščina večine anketirancev je porabsko narečje, slovenski knjižni jezik slabo obvladajo. Struktura jezika intervjujev je naslednja: osem jih je odgovarjalo v porabskem narečju, dva v knjižni slovensščini in trije v madžarskem jeziku.

Demografska struktura vzorca je naslednja: a) narodnostna struktura: po narodnosti so se anketiranci opredelili za Slovence. Na vprašanje kateri etnični skupnosti čuute, da pripadate so anketiranci večinoma odgovorili takole: »Slovenec sem, porabski Slovenec; Slovenec z madžarske strani meje; madžarski državljan, po narodnosti Slovenec.«; b) starostna struktura: šest anketirancev smo uvrstili v srednjo generacijo (od 31-50 let), sedem pa v starejšo generacijo (nad 51 let, to so ljudje, ki so že upokojeni); c) struktura po spolu: glede spola prednjačijo ženske (9) pred moškimi (4); d) izobrazbena struktura: pri izobrazbi smo zasledili tri kategorije: pet jih ima končano osnovno šolo, ravno tako pet poklicno šolo, trije pa so končali višjo šolo oziroma univerzo.

² Več o tem Munda Hirnök, Katalin 2002: O nekaterih aktualnih vprašanjih Slovencev na Madžarskem. Ekspertize, 163. INV. Ljubljana, str. 4-5; Komac, Miran 2002: Varstvo manjšin. Uvodna pojasnila & dokumenti. Ljubljana, str. 88-89.

1990 in z vstopom v Svet Evrope ter v procesu za vključitev v Evropsko unijo začela izboljševati odnos do narodnih in etničnih manjšin in njihov pravni položaj. Pravna zaščita slovenske manjšine na Madžarskem se je izboljšala predvsem: a) z novo ustavo iz leta 1989,³ b) s podpisom in ratifikacijo Sporazuma o zagotavljanju posebnih pravic slovenske narodne manjšine v Republiki Madžarski in madžarske narodne skupnosti v Republiki Sloveniji,⁴ c) s sprejetjem Zakona o pravicah narodnih in etničnih manjšin na Madžarskem.⁵ Po letu 1990 so k postopnemu izboljšanju pravne zaščite manjšin prispevali sprejeti mednarodnopravni dokumenti, ki jih je podpisala tudi Madžarska: Konvencija ZN o odpravi vseh oblik rasne diskriminacije, Evropska listina o regionalnih in manjšinskih jezikih, Dekleracija Združenih narodov o pravicah pripadnikov narodnih ali etničnih, verskih in jezikovnih manjšin in drugi.

Navedene pozitivne spremembe na področju pravne zaščite varstva manjšin so prispevale k organiziranosti Slovencev najprej v Porabju (Zveza Slovencev na Madžarskem, leta 1990) in v Budimpešti (Slovensko društvo, leta 1990), po sprejetju Zakona o pravicah narodnih in etničnih manjšin na Madžarskem (leta 1993) pa tudi v drugih krajih zunaj območja avtohtone poselitve.⁶

2. ORGANIZIRANOST

Slovinci, ki živijo v Sombotelu so leta 1998 na lokalnih in manjšinskih volitvah na Madžarskem ustanovili Slovensko manjšinsko samoupravo⁷ (v nadaljevanju samouprava), januarja leta 1999 pa Slovensko kulturno društvo Avgust Pavel⁸ (v nadaljevanju društvo). Za ustanovitev obeh organizacij so se odločili predvsem zaradi možnosti pridobivanja finančnih sredstev, kajti na nekatere razpise se

* * *

³ A Magyar Köztársaság Alkotmánya (Ustava R Madžarske) iz leta 1989, Budapest, 1990, 68. člen, 47-48.

⁴ Vir: <http://www.meh.hu/nekh/Magyar/7/ksz-s-h.htm>

⁵ Vir: <http://www.meh.hu/nekh/Magyar/6-1-2.htm>

⁶ Več o tem Munda Hirnök, Katalin 1998: O nekaterih aktualnih vprašanih Slovencev na Madžarskem. Ekspertize, 163. INV. Ljubljana: ista 1999: Kratka ocena trenutnega položaja Slovencev na Madžarskem. Ekspertize, 170. INV. Ljubljana, str. 2-4.

⁷ Pobudo za ustanovitev slovenske manjšinske samouprave (in tudi društva) je dal dr. István Pintér, po poklicu pravnik, donia z Gornjega Senika. Bil je tudi prvi predsednik samouprave od novembra leta 1998 do maja leta 1999, potem se je tej funkciji odpovedal. Na lokalnih in manjšinskih volitvah (20. oktober 2002) so Slovenci v Sombotelu spet volili in ustanovili manjšinsko samoupravo, ki ima pet članov. Prostore (naslov: Szombathely, Kisfaludy u. 1.) je mestna samouprava dala zastoj na razpolago (tako slovenska manjšinska samouprava plačuje samo tekoče stroške). Omenjene prostore uporablja slovenska manjšinska samouprava s skupaj s Slovenskim društvom Avgust Pavel.

⁸ Število članov Slovenskega kulturnega društva Avgust Pavel se spreminja, ljudje v društvu se menjajo. Društvo ima v letu 2002 37 aktivnih članov. Narodnostna struktura društva je naslednja: 33 Slovencev, 4 Madžari (med njimi je tudi hči Avgusta Pavla, Judita Pavel). Število slovenskih članov glede na kraj, od koder so se preselili: 21 članov z Gornjega Senika, 3 iz Števanovcev, 4 iz Andovcev, 5 pa iz Verice-Ritkarovcev.

lahko javijo samo samouprave, na druge pa civilna društva. Glede na omenjeno dejstvo ni presenetljivo, da imata samouprava in društvo skupne programe. Terenski podatki pričajo o tem, da so se Slovenci v Sombotelu pred ustanovitvijo navedenih organizacij slabo poznali in med sabo niso bili tesno povezani. Večina anketirancev je v svojih odgovorih navedla, da so vedeli za določene sovaščane, toda zavestno niso iskali stikov ne z njimi, ne s Slovenci iz drugih krajev v Porabju. Občasno so se sicer združevali predvsem v krogu sorodnikov ali so se srečevali na delovnem mestu. Po ustanovitvi omenjenih organizacij je prišlo do bistvenega premika, kajti slaba polovica anketirancev se danes srečuje med sabo ne le v organiziranih programih, temveč tudi zunaj njih (ne toliko na domu kot pri občasnih opravilih v mestu, npr. na tržnici, na cesti ali v cerkvi).

2. 1. STALIŠČA O ORGANIZIRANOSTI TER O NARODNOSTNI POLITIKI

Sklop vprašanj je bil namenjen vrednotenju a) delovanja lastnih manjšinskih organizacij, b) manjšinskih organizacij v Porabju ter c) narodnostni politiki večinskega naroda in Slovenije kot »države matičnega naroda«.

a) Stališča o delovanju lastnih manjšinskih organizacij

Zanimalo nas je, od kdaj, kako pogosto in zakaj hodijo anketiranci na programe obeh organizacij ter kako ju vrednotijo.

Večina anketirancev se od začetka udeležuje programov obeh organizacij, njihova udeležba je dokaj redna. Značilni odgovor večine je: »Udeležujem se vsakega programa, edino bolezen mi lahko prepreči, da ne grem.«⁹

Zaradi redne udeležbe je večina anketirancev brez pomisleka navedla celo vrsto raznoterih aktivnosti, ki potekajo v organizaciji samouprave in društva (npr. predstavitev ljudskih šeg, gostovanja kulturnih skupin iz Slovenije in iz Porabja, koncerti, izleti v Slovenijo ter na Madžarskem itd.). Udeležba na programih je tudi dobra priložnost za medsebojno srečanje, za sproščen pogovor itn. Zato nas ne preseneča, da so skoraj vsi poudarili, da se udeležujejo programov zaradi bogate in raznovrstne vsebine ter zaradi srečanja z drugimi Slovenci. Na vprašanje: »Kateri programi so vam všeč oziroma kateri vam ne ustrezajo?« so anketiranci enoznačno odgovorili, da so jim všeč vsi programi. Le dva sta posebej izpostavila konkretne aktivnosti (glasbene prireditve in prireditve v Muzeju na prostem), ki so jim še posebej pri srcu.

* * *

⁹ Odgovore anketirancev v porabskem dialektu in v madžarskem jeziku sem zaradi lažjega razumevanja prevedla v knjižno slovenščino.

Pri ovrednotenju delovanja samouprave anketirance in njihove odgovore lahko uvrstimo v dve skupini. V prvo večjo skupino uvrščamo anketirance, ki niso člani omenjene samouprave. Zato nas ne preseneča, da skoraj nič ne vedo oziroma o nalogah samouprave govorijo zelo na splošno. V drugo manjšo skupino uvrščamo anketirance, ki so člani samouprave. Ti so v svojih odgovorih konkretno opredelili cilje in naloge samouprave, med katerimi lahko izpostavimo naslednjo (značilno) utemeljitev njenega delovanja: *»Glavni cilj delovanja slovenske manjšinske samouprave je, da z organiziranjem kulturnih in drugih prireditev omogoča tukaj živečim Slovencem, da ohranijo in razvijajo materni jezik, kulturo, identiteto.«*

b) Stališča o delovanju manjšinskih organizacij v Porabju (Zveza Slovencev na Madžarskem, Državna slovenska samouprava)

Glede odgovorov sta se pri ovrednotenju delovanja Zveze Slovencev na Madžarskem izoblikovali dve skupini anketirancev. Več kot polovica anketirancev je v svojih odgovorih dokaj točno navedla bistvene značilnosti delovanja Zveze Slovencev na Madžarskem, kot npr.: *»Zveza Slovencev na Madžarskem povezuje na Madžarskem živeče Slovence, deluje predvsem na kulturnem področju, nudi strokovno pomoč in finančno podporo Slovencem ne le v Porabju, ampak tudi drugod. Zveza s svojim delom poskuša izboljšati položaj maternega jezika (npr. v šolah), je dejavna pri založniški dejavnosti, vzdržuje stike s Slovenijo.«* Slaba polovica anketirancev sicer ni znala opisati nalog Zveze Slovencev na Madžarskem, je pa imensko navedla sodelavce omenjene organizacije.

Pri opisu delovanja Državne slovenske samouprave so bili anketiranci bolj razpršeni. Večina je poudarila predvsem konkretno finančno pomoč pri realizaciji programov slovenske manjšinske samouprave in Slovenskega društva Avgust Pavel (npr. pri organiziranju Miklavža, pri izvedbi nekaterih izletov). V drugo skupino smo uvrstili anketirance, ki so v glavnem člani slovenske manjšinske samouprave, zato je razumljivo, da so dokaj točno navedli njene značilne naloge in cilje. V tretjo skupino smo uvrstili anketirance, ki poznajo funkcionarje, ne pa delovanja omenjene organizacije.

Razen zaznavanja razlik med delovanjem Zveze Slovencev na Madžarskem in Državno slovensko samoupravo nas je še zanimalo, če se delovanje omenjenih organizacij dopolnjuje, prekriva ali izključuje. Slaba polovica anketirancev je izjavila, da se delo obeh organizacij dopolnjuje, ostali anketiranci pa se glede tega vprašanja niso opredelili.

c) Stališča o narodnostni politiki Madžarske in Slovenije

Pri opisu oziroma vrednotenju narodnostne politike Madžarske so bili anketiranci razpršeni. Slaba polovica je bila sicer mnenja, da Madžarska podpira manjšine (tudi Slovence), niso pa komentirali, kako. Malo več kot tretjina anketirancev je pri opisovanju pozitivnih strani madžarske manjšinske politike posredovala tudi nekatere kritične poglede, in sicer:

»Madžari po spremembi političnega sistema več naredijo za manjšine. Če bi v prejšnjem sistemu omogočili več delovnih mest v Porabju ter če bi bile meje odprte, bi se Porabje bolje razvijalo in se ljudje ne bi odselili.«

»Po spremembi političnega sistema se je položaj manjšin na Madžarskem zelo izboljšal, tudi glede organiziranosti. Prej je obstajala Demokratična zveza južnih Slovanov, ki je zastopala interese več narodnostnih skupin. Zdaj pa imamo svojo samoupravo, pa društvo, pa Državno slovensko samoupravo. To je korak naprej, ni pa še rešeno zastopstvo manjšin v parlamentu.«

Razen navedenih komentarjev so izpostavili dobro sodelovanje z mestno (sombotelsko) samoupravo.

Do narodnostne politike večinskega naroda se trije niso opredelili.

Stališča anketirancev o manjšinski politiki Slovenije so bila v glavnem pozitivna. Slaba polovica anketirancev je mnenja, da Slovenija pomaga Slovencem na Madžarskem, niso pa konkretno komentirali, kako. Ravno tako pa je slaba polovica v svojih odgovorih pri opisovanju pozitivnih strani slovenske manjšinske politike posredovala tudi nekatere konkretne pomoči Slovenije, in sicer:

»Vem, da Slovenija pomaga pri financiranju Radia Monošter.«

»Brez pomoči Slovenije Slovenci na Madžarskem ne bi zmogli izvesti naših programov. Tudi Slovenskega doma v Monoštru ne bi bilo.«

»Ravno tako nas podpirajo tudi Slovenci na drugi strani meje, v Prekmurju.«

Eden izmed anketirancev je poudaril, da so pri ohranjanju identitete tako Madžarov v Sloveniji kot Slovencev na Madžarskem na eni strani zelo pomembni bilateralni sporazumi, na drugi strani pa tudi prizadevanja posameznikov, organizacij ipd. v obeh državah.

3. MEDIJI

Za jezikovno osveščanje Slovencev v Sobotelu je izrednega pomena informiranje v maternem jeziku, kajti v madžarskem, večinskem okolju je raba materne jezika še bolj omejena kot na narodnostno mešanem območju Porabja.

Že za jezikovni položaj Porabja je bilo ugotovljeno, da osrednji problem obstoja slovenskega jezika ni več samo pomanjkanje javnih govornih položajev, temveč, da je v sporazumevanje med družinskimi člani v veliki meri vdrl madžarski jezik, ki ogroža medgeneracijsko jezikovno kontinuiteto. S tem je ogrožena tudi transmisija drugih (slovenskih) kulturnih in etničnih vrednot, kar se pri nekaterih skupinah že izraža kot premik pri izpovedovanju etnične pripadnosti.¹⁰ Ta trend je prisoten tudi med sombotelskimi Slovenci, na kar so nas opozorili tudi anketiranci:

»Moja sinova ne znata slovensko, z udeleževanjem na programih društva pa vsaj slišita slovensko govorico.«

»Dvajset let je dolgo obdobje, če se nimaš s kom pogovarjati slovensko, človek veliko pozabi.«

»V sedemdesetih letih, ko sem prišel v Sombotel, ljudje niso bili najbolj zadovoljni, ko so slišali slovensko govorico, zdaj Madžari ne dvigujejo več glav, ko se ljudje pogovarjajo med sabo slovensko ali v kakšnem drugem jeziku.«

»Ko nas starejših ne bo več, tudi slovenskega jezika ne bo. Meni ni všeč, da mladina govori madžarsko, sicer pa imajo v Porabju možnost za učenje slovenščine, pa nekateri starši kljub temu ne upišejo svojih otrok k pouku slovenščine. Še danes so takšni ljudje, ki kljub temu, da znajo, nočejo govoriti slovensko ali nočejo hoditi v društvo.«

Naslednji sklop vprašanj je bil namenjen vrednotenju spremljanja manjšinskih medijev in literature.

V kategorijo manjšinskih medijev smo uvrstili časopis Porabje (1991), slovenske oddaje na madžarskem radiu in televizijsko oddajo Slovenski utrinki (1992).¹¹ V kategorijo literatura smo uvrstili publikacije,¹² ki jih izdaja Zveza Slovencev na Madžarskem. Večina teh publikacij pride v vse porabske družine, kajti bralci časopisa jih dobijo kot »knjižni dar«. Časopis Porabje in »knjižni dar« dobivajo sombotelski Slovenci od Zveze Slovencev na Madžarskem od leta 1999.

* * *

¹⁰ Nečak Lük, Albina: 1998: Jezik in etnična pripadnost v Porabju. V: Medetnični odnosi in etnična identiteta v slovenskem etničnem prostoru I. Izsledki projekta. Inštitut za narodnostna vprašanja. Ljubljana, str. 248.

¹¹ Razvojna pot omenjenih medijev je bila predstavljena v več prispevkih avtorice Katalin Munda Hirnök. Glej npr.: O nekaterih aktualnih vprašanjih Slovencev na Madžarskem, (Ekspertize, 163), INV. Ljubljana, 1998, str. 18–20; Razvoj sredstev javnega obveščanja v slovenskem jeziku v Porabju. Izsledki raziskave. V: ŠTRUKELJ, Inka (ur.): 1998: II. kongres Društva za uporabno jezikoslovje Slovenije. Jezik danes in jutri: zbornik referatov na II. Kongresu. 8.–10. 10. 1998. Ljubljana, str. 98–100; Spremljanje medijev v Monoštru 1998: V: Medetnični odnosi in etnična identiteta v slovenskem etničnem prostoru I. Izsledki projekta. Inštitut za narodnostna vprašanja. Ljubljana, str. 242–255.

¹² Publikacije glede jezika lahko uvrstimo v naslednje kategorije: a) publikacije v porabskem narečju, b) slovensko-slovensko dvojezične (knjižna slovenščina in porabsko narečje) in c) dvojezične (knjižna slovenščina in madžarsščina) publikacije. Sestavni del »knjižnega daru« je Slovenski koledar, ki izhaja od leta 1986.

Pri spremljanju medijev sta se izoblikovali dve skupini anketirancev. Polovica redno spremlja vse manjšinske medije, ravno tako polovica anketirancev pa spremlja samo posamezne medije. Za to skupino je značilno, da so v svojih odgovorih opozorili na neprimeren čas predvajanja slovenskega programa na Madžarskem radiu (1979)¹³ in televizijske oddaje »Slovenski utrinki« na Madžarski televiziji (1992)¹⁴ ter na dejstvo, da večkrat spreminjajo čas oddajanja. Nekateri anketiranci so izrazili nezadovoljstvo, da v Sombotelu ne slišijo Radia Monošter (2000).¹⁵

Glede vsebine medijev so se anketiranci opredelili samo pri časopisu Porabje. Tako so poudarili, da najraje berejo rubriko »Nika za smej« ter tiste članke, ki opisujejo njihovo rojstno vas, ljudi (med katerimi so večkrat omenjeni tudi njihovi sorodniki in znanci), njihov vsakdanjik ali spomine na preteklost. Z zadovoljstvom berejo tudi o aktivnostih samouprave in društva, ki so občasno (tudi) predmet časopisa.

Zanimalo nas je tudi, kakšen odnos imajo do »knjižnega daru«. Večina anketirancev prebere ali vsaj prelista Slovenski koledar, medtem ko samo tretjina anketirancev sega tudi po drugih publikacijah.

Spremljanje Slovenskega koledarja si lahko razlagamo z dejstvom, da je večina prispevkov v porabskem narečju, tematski sklopi (»Porabje in da svejta in gnes/Porabje nekoč in danes«, »Langanje po svejti/Potepanje po svetu«, »Za duge zimske večere/Za dolge zimske večere«, Nika za smej/Nekaj za smeh« ter Kronika dogodkov) so zanimivi in manj zahtevni. Ostale publikacije so literarno bolj zahtevne, zato nas ne preseneča slabše zanimanje za njih.

4. STIKI S PORABJEM, S SLOVENCMI DRUGOD NA MADŽARSKEM IN S SLOVENIJO

Za Slovence v Sombotelu je eden od nujnih pogojev za ohranjanje in razvijanje etničnih značilnosti nemoteno sodelovanje z avtohtonim poselitvenim območjem, s Slovenci drugod in s Slovenijo.

* * *

¹³ Čas predvajanja se je od leta 1979 do leta 2002 večkrat spreminjal. Od 6. oktobra 2002 Slovenci na Madžarskem lahko poslušajo slovenski program na Madžarskem radiu (1979) iz sombotelskega studija ob nedeljah ob 6. uri zjutraj na frekvenci 1251 kHz MW (srednji val), ob ponedeljkih pa na Radiu Kossuth ob 21.30 na isti frekvenci.

¹⁴ Televizijska oddaja Slovenski utrinki je na sporedu vsak drugi četrtek ob 13.00 ali 14.00 uri na 1. programu Madžarske televizije, oddajo ponovijo na 2. programu Madžarske televizije ob sobotah okoli 11.00 ali 12.00 ure.

¹⁵ Od 23. junija 2000 imajo porabski Slovenci svojo radijsko postajo Radio Monošter. Porabski manjšinski radio deluje kot javna družba. Porabski Slovenci imajo na frekvenci UKV (FM) 106,6 Mhz od ponedeljka do sobote eno uro, ob nedeljah pa dve uri programa.

S tem sklopom vprašanj smo želeli ugotoviti in ovrednotiti raven sodelovanja oziroma vzdrževanja in razvijanja stikov: a) s Porabjem, b) s Slovenci v Mosonmagyaróváru in Budimpešti ter c) z »matično državo«.

a) Iz odgovorov anketirancev smo lahko razbrali, da se njihovi stiki s Porabjem v glavnem razvijajo na dveh ravneh. V prvem primeru lahko govorimo o neformalnih stikih (obisk sorodnikov, prijateljev, znancev, pokopališč) z avtohtonim poselitvenim območjem, v drugem primeru pa o formalnih, organiziranih oblikah (npr. udeležba sombotelskih Slovencev na »Prvem svetovnem srečanju Slovencev na Madžarskem« v Monoštru in v okolici, obisk Slovenske hiše ter manjšinskih organizacij, ki delujejo v Monoštru itd.). Med formalne obiske lahko uvrstimo tudi nastop porabskih kulturnih skupin na prireditvah manjšinskih organizacij v Sombotelu.

Pri pogostosti obiskov sta se izoblikovali dve skupini anketirancev. Najštevilčnejša je skupina tistih anketirancev, ki Porabje obiše nekajkrat na leto (dvakrat do trikrat). V drugo manjšo skupino smo uvrstili tiste, ki enkrat do dvakrat mesečno obišejo Porabje.

Obiski anketirancev v Porabju so tudi dobra priložnost za primerjavo stanja območja nekoč (ko so živeli še tam) in danes. Skupina anketirancev (zlasti iz starejše generacije) je pri opisovanju časovnega obdobja, ko so živeli v Porabju (leta po drugi svetovni vojni do 60., 70. let 20. stoletja), izpostavila revščino, družine z veliko otroki, pomanjkanje delovnih mest, zaprtost območja (železna zavesa). Pri teh ljudeh, ne glede na takratne težke življenjske razmere, opažamo, da se z nostalgijo spominjajo časa svojega bivanja v Porabju:

»Vsak dan se spomnim rojstne vasi, pokrajine, kjer sem odrasčala. Spominjam se svojih vaščanov, sovrstnikov, dogodkov.«

»Porabje je moj rojstni kraj, kamor se zmeraj rad vračam in se z veseljem spominjam otroštva, ne glede na takratne težke razmere.«

Iz odgovorov večine anketirancev lahko razberemo, da zaznavajo precejšnje (pozitivne) spremembe tako rekoč na vseh področjih življenja slovenskega Porabja, npr.: Porabje ni več zaprto območje (odstranitev železne zavesa, odprtje mejnih prehodov), vidno se je izboljšala infrastruktura (asfaltirane ceste, vodovod, telefon ipd.), razvoj Monoštra (nove tovarne), organiziranost Slovencev v Porabju, bogato kulturno življenje ipd.

b) Vzdrževanje in razvijanje stikov s Slovenci v Mosonmagyaróváru in Budimpešti poteka na formalni ravni (gre za medsebojne obiske z namenom, da bi spoznali delovanje manjšinskih organizacij Slovencev v dveh mestnih jedrih in obratno).

c) Stiki s Slovenijo se odvijajo kot: a) sodelovanje na mednarodni ravni med državama (npr.: finančna pomoč Urada za Slovence v zamejstvu in po svetu pri Ministrstvu za zunanje zadeve, Ministrstva za kulturo preko natečajev ipd.), b) kot sodelovanje na regionalni ravni (društvo je navezalo stike s KUD Avgust Pavel s Cankove, vsako leto se medsebojno obiskujejo; v programih manjšinskih organizacij večkrat sodelujejo skupine iz Goriškega in tudi drugod iz Prekmurja), c) organizirani izleti v Slovenijo (npr. romanje v Slovenijo »Od Prekmurja do Primorja«, na Bled), d) neformalni stiki (obisk sorodnikov, prijateljev, znancev, nakupovanje ipd.).

Iz odgovorov anketirancev smo razbrali, da večina dvakrat do trikrat na leto obišče Slovenijo. Glede namenov obiska so bili anketiranci razpršeni: slaba polovica obišče Slovenijo organizirano v okviru izletov samouprave in društva, pri ostalih anketirancih zasledimo naslednje namene potovanja: obisk sorodnikov, prijateljev, službeno.

Pri nastajanju podobe o Sloveniji, Slovencih in o življenju čez mejo so pri somobelskih Slovencih zelo pomembne neposredne osebne izkušnje, ki so jih anketiranci pridobili s svojimi obiski sosednje Slovenije.

V odgovorih večine anketirancev smo zasledili njihova opažanja glede a) značaja Slovencev ter b) zunanje podobe Slovenije.

Značilna opažanja značaja Slovencev so naslednja: *»Slovenci so prijazni, dobri ljudje. Radi pomagajo ljudem, ki so v težavah. Slovenci človeka zmeraj z veseljem sprejmejo. So ravno tako preprosti in delavni kot smo mi. Jezikovno se dobro razumemo, predvsem z ljudmi blizu meje, malo težje je s Slovenci v osrednji Sloveniji in na Primorskem.«*

Anketiranci so pri opisu zunanje podobe Slovenije poudarili naslednje: *»lepa pokrajina s čudovitimi hribi, z morjem; vse je čisto kot v Avstriji; vasi so urejene, Slovenija ima čudovite cerkve, ljudje imajo dobre automobile.«*

5. SKLEP

Ugotavljanje položaja Slovencev v Sombotelu kaže naslednje značilnosti, ki jih lahko strnemo v naslednje točke:

- Notranji akti Madžarske, mednarodni dokumenti, dvostranski sporazumi s Slovenijo zagotavljajo slovenski manjšini pravne in institucionalne možnosti za njen obstoj in razvoj ter za razvoj njenih etničnih značilnostih. Na podlagi pozitivnih sprememb (tudi na področju pravnega varstva zaščite manjšin) po letu 1990 je prišlo do organiziranosti Slovencev tudi v Sombotelu (ustanovitev Slovenske manjšinske samouprave ter Slovenskega kulturnega društva Avgust Pavel). Kljub pozitivnim premikom pa anketiranci zaznavajo, da določene pravice, predvidene v zakonskih aktih še niso uveljavljene v praksi (še zmeraj ni rešeno zastopstvo manjšin v parlamentu).
- Dejavnosti samouprave in društva so usmerjene predvsem v revitalizacijo slovenskega jezika (programi potekajo pretežno v porabskem narečju ali dvojezično; spremljanje manjšinskih medijev) in kulture (predstavitve šeg in običajev, ljudsko petje, ljudski plesi, gledališke predstave ipd.). Večina vprašanih (predvsem iz starejše generacije) je s sedanjim stanjem v primerjavi z obdobjem, ko še niso bili organizirani, zadovoljna. Nekateri mlajši anketiranci zaznavajo, da je kulturna dejavnost Slovencev v Sombotelu samo delček celotne porabske kulture. To dejavnost opredeljujejo kot ljubiteljsko, izvaja pa se organizirano v programih manjšinskih organizacij, s čimer sicer zadovoljujejo vakuum, ki je nastal v času od preselitve do organiziranosti. Vendar z označevanjem porabske kulture kot celote pri njih zaznavamo določeno potrebo po nadgradnji dosedanjih kulturnih dejavnosti.
- Stiki (formalni in neformalni) z avtohtonim poselitvenim območjem (Porabjem) in s Slovenci drugod na Madžarskem prispevajo predvsem k ohranjanju etničnih značilnosti. Pri stikih s Slovenijo imajo pomembno vlogo predvsem dobro razviti stiki s KUD Avgust Pavel s Cankove.

LITERATURA IN VIRI:

- A Magyar Köztársaság Alkotmánya (Ustava Republike Madžarske) iz leta 1989, Budapest, 1990, 68. člen, str. 47-48.
- HIRNÖK, Katalin; KOZAR, Marija 1984: Szlovének a városokban – Szentgotthárd (Slovenci v mestih – Monošter). V: A III. Békéscsabai Nemzetközi Néprajzi Nemzetiségkutató Konferencia előadásai 2. Budapest-Békéscsaba, str. 487-493.
- Kisebbségi önkormányzatok Magyarországon (ur. Csefkó, F.; Pálné Kovács, I.) 1999: Budapest, 355 str.
- KOMAC, Miran 2000: Varstvo manjšin. Uvodna pojasnila & dokumenti. Ljubljana, str. 88-89.
- KREMENŠEK, Slavko 1986: Etnološko preučevanje narodnosti v mestnem okolju. V: Glasnik Slovenskega etnološkega društva, letnik 26, št. 1-2. Ljubljana, str. 9-13.
- MUNDA HIRNÖK, Katalin 1998: O nekaterih aktualnih vprašanjih Slovencev na Madžarskem. Ekspertize, 163. Inštitut za narodnostna vprašanja. Ljubljana, 51 str.
- MUNDA HIRNÖK, Katalin 1998: Razvoj sredstev javnega obveščanja v slovenskem jeziku v Porabju. Izsledki raziskave. V: Štrukelj, Inka (ur.): II. kongres Društva za uporabno jezikoslovje Slovenije. Jezik danes in jutri. Zbornik referatov na II. Kongresu, 8.-10. 10. 1998. Ljubljana, str. 98-100.
- MUNDA HIRNÖK, Katalin 1998: Spremljanje medijev v Monoštru. V: Medetnični odnosi in etnična identiteta v slovenskem etničnem prostoru I. Izsledki projekta. Inštitut za narodnostna vprašanja. Ljubljana, str. 242-255.
- MUNDA HIRNÖK, Katalin 1999: Kratka ocena trenutnega položaja Slovencev na Madžarskem. Ekspertize, 170. Inštitut za narodnostna vprašanja. Ljubljana, 11 str.
- NEČAK LÜK, Albina 1998: Jezik in etnična pripadnost v Porabju. V: Medetnični odnosi in etnična identiteta v slovenskem etničnem prostoru I. Izsledki projekta. Inštitut za narodnostna vprašanja. Ljubljana, str. 248.
- Nemzeti és etnikai kisebbségek Magyarországon a 20. század végén. A Magyar Tudományos Akadémia és a Nemzeti és Etnikai Kisebbségi Hivatal által rendezett országos kisebbségkutató konferencia előadásából, 2000, Budapest, 376 str.

TILKOVSZY, L. 1998: Nemzetiségi politika Magyarországon 20. században. Budapest, 285 str.

ZUPANČIČ, Jernej 2000: Slovenci na Madžarskem. V: Razprave in gradivo, št. 36/37. Inštitut za narodnostna vprašanja. Ljubljana, str. 125-143.

Vir: <http://www.meh.hu/nekh/Magyar/7/ksz-sl-h.htm>

Vir: <http://www.meh.hu/nekh/Magyar/6-1-2.htm>